

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Giovanni Sartori – Teorie stranických systémů

Ludmila Toušková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

Giovanni Sartori – Teorie stranických systémů

Ludmila Toušková

Vedoucí práce:

Kubát Michal, Doc. PhDr. Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2013

.....

Obsah	
1	Úvod..... 5
2	Definice politické strany 7
3	Definice stranického systému 9
4	Giovanni Sartori a stranické systémy 10
5	Typologie stranických systémů podle Giovanni Sartoriho 12
5.1	Systém jedné strany13
5.2	Systém hegemonické strany 15
5.3	Systém predominantní strany 16
5.4	Systém dvou stran 17
5.5	Umírněný pluralismus 19
5.6	Polarizovaný pluralismus 21
5.7	Atomizovaný stranický systém 24
5.8	Shrnutí Sartoriho typologie 24
6	Kritika Sartoriho typologie stranických systémů..... 25
6.1	Polemika Miroslava Nováka 25
6.2	Kritika Petra Fialy a Maxmiliána Strmisky 26
6.2.1	Polarizovaný pluralismus 27
6.2.2	Umírněný pluralismus 29
6.2.3	Dvoustranický systém 30
6.2.4	Systém predominantní strany 31
6.3	Zahraniční kritika 32
7	Zhodnocení přínosu Sartoriho typologie 35
8	Závěr 37
9	Seznam použité literatury a pramenů..... 39
10	Resumé..... 43

1 Úvod

Giovanni Sartori je jedním z nejuznávanějších badatelů v politologických vědách 20. století. Narodil se v italské Florencii v roce 1924. Doba, ve které Giovanni Sartori dospíval, mu umožnila na vlastní oči pozorovat fašismus v Itálii, německý nacismus i sovětský komunismus; krom toho mohl také zažít druhou světovou válku i občanskou válku ve Španělsku. Sám Sartori přiznává, že to byly právě jeho vzpomínky na tyto události, které jej později přiměly věnovat svou pozornost a zájem politice, demokracii a jejich fungování v praxi (Collier – Gerring 2009: 331).

Po druhé světové válce v roce 1946 vystudoval sociální vědy na univerzitě ve Florencii, jelikož na italských univerzitách neexistovaly politické vědy jako studijní obor. Giovanni Sartori později podporoval reformu oborů politických věd, která proběhla roku 1966. To následně znamenalo posun jeho působení k této oblasti. Celá jeho akademická kariéra je velice pestrá a její podrobný popis by byl sám o sobě velice rozsáhlý. Pro představu zmíním tedy jen její část. Giovanni Sartori přednášel na univerzitě ve Florencii, kde později působil jako děkan fakulty politických věd a dnes se na této univerzitě pyšní titulem emeritního profesora, stejně jako na Kolumbijské univerzitě. Přednášel také moderní filozofii a logiku na univerzitách ve Stanfordu, Harvardu a Yalu, kde byl ovlivněn zejména Robertem A. Dahlem a Gabrielem Almondem. V roce 1971 stál Giovanni Sartori také u zrodu *Rivista Italiana di Scienza Politica* (Pasquino 2005: 33–34). Vzhledem k nepopiratelnému přínosu a významu Sartoriho díla pro politologickou vědu je logické, že je Giovanni Sartori držitelem mnoha ocenění¹ a čestných titulů².

Oblast zájmu Giovanni Sartoriho se neomezuje pouze na jednu problematiku. Sartori přispěl svými díly v oblastech teorie demokracie, ústavního inženýrství, multikulturalismu, stranických systémů i jinde. Všechna jeho díla, bez ohledu na

¹ Kniha *Parties and Party Systems* z roku 1976 mu vynesla *American Political Science Association's Outstanding Book Award* nebo cenu udělovanou Fundación Príncipe de Asturias. Tato nadace si vytýká za hlavní cíl přispívat k podpoře a prosazování vědeckých, kulturních a humanistických hodnot.

² Giovanni Sartori je držitelem několika titulů *doctor honoris causa* na univerzitách v Janově, Georgetownu, Guadalajaře, Buenos Aires, Compultense a Bakuřešti (Fundación Príncipe de Asturias 2005).

oblast zkoumání, jsou ostatními odborníky velice ceněna. S ohledem na omezený rozsah bakalářské práce a široký záběr Giovanni Sartoriho se bohužel nemohu věnovat všem oblastem, kterými se zabýval. Tato bakalářská práce se tedy zaměří na Sartoriho teorii stranických systémů, jelikož se stejně jako Miroslav Novák domnívám, že je to nejuznávanější Sartoriho dílo vůbec (Novák 2006: 25). Teorii stranických systémů prezentuje Giovanni Sartori ve své knize *Parties and Party System*³, kterou publikuje roku 1976. Tuto monografii sice vydává již v roce 1968, do roku mladšího vydání však přidává několik zásadních úprav. Proto bude má práce vycházet z mladší publikace. Vydání této knihy bylo zásadním mezníkem v oblasti zkoumání stranických systémů a do dnes na ni odkazuje většina odborné literatury, která se zabývá tímto tématem.

Cíl této bakalářské práce je přinést objektivní pohled na teorii stranických systémů, kterou Sartori představil ve výše zmíněném díle. I přes velký vliv této Sartoriho monografie a přes to, že ani bez mála po čtyřiceti letech nebyla překonána, není jeho teorie stranických systémů bezchybná a objevují se autoři, kteří ji kritizují. Bylo by proto chybou přijímat tuto teorii zcela nekriticky, bez toho aniž bychom zhodnotili její přínos i její slabé stránky.

Pro účely tohoto cíle bude práce rozdělena na šest částí. Obsahem prvních dvou částí bude definovat základní pojmy, se kterými tato práce operuje. V první části práce je, jakož to zásadní prvek stranických systémů, definována politická strana pomocí Sartoriho konceptu „*minimální definice*“. Na definici strany následně navazuje druhá část, která definuje samotný stranický systém. Pro tuto část práce byly zvoleny definice Maurice Duvergera a Giovanni Sartoriho. Duvergerova definice byla vybrána, jelikož byla první, která popisovala stranický systém. Definice Giovanni Sartoriho je zase v dnešní době považována za nejpřesnější.

V následující kapitole jsou rozpracovány koncepty, se kterými Giovanni Sartori ve své teorii stranických systémů přichází. Právě tyto koncepty řeší formát a mechanismus stranických systémů, podmínky pro počítání politických stran a jiné,

³ Tato kniha byla roku 2005 přeložena do češtiny, budu tedy ve své práci používat český překlad.

odlišují Sartoriho přístup ke zkoumání stranických systémů od ostatních. Na jejich základě pak Sartori konstruuje svou typologii stranických systémů a popisuje znaky, které jsou pro jednotlivé typy stranických systémů charakteristické.

Právě samotné typy stranických systémů jsou náplní další kapitoly. Giovanni Sartori ve své práci definuje sedm typů stranických systémů podle jejich formátu, mechanismu a ostatních ukazatelů, které rozpracovává předchozí kapitola. Systémy jedné a hegemónické strany spadají do systémů nesoutěživých soustav. Zbylých pět typů je pak řazeno mezi demokratické, soutěživé systémy.

Na základně poznatků nabytých v předchozích částech práce se v následující kapitole zaměřuji na kritickou reflexi Sartoriho díla. Tato kapitola obsahuje kritické názory dvou českých autorů Miroslava Nováka a Maxmiliána Strmisky. Větší důraz je přitom kladen na kritický pohled Strmisky, který je představen na skoro sto stránkách knihy *Teorie politických stran*. Součástí této kapitoly jsou i kritické pohledy zahraničních autorů a odborníků na problematiku stranických systémů, jako jsou Paul Pennings, Hans Daalder, Reuver Hazan a jiní. Tato kritika odhaluje slabé stránky Sartoriho teorie stranických systémů.

V poslední kapitole této práce je na základě předchozích částí shrnut přínos, kterým Sartori obohatil studium stranických systémů. S ohledem na tento přínos, ale i na předchozí kritickou kapitolu je však v této poslední části konstatována nutnost vytvoření nového konceptu stranických systémů, který by lépe reflektoval současnou situaci.

2 Definice politické strany

Politické strany sloužící k získávání vládní moci, jsou relativně nedávným fenoménem. Objevují se teprve od počátku 19. století. Přes to se dnes staly nenahraditelným prvkem a hlavním organizačním principem moderní politiky (Heywood 2008: 315). Politické strany jsou bez pochyb základními prvky stranických systémů. Tato práce se tedy nemůže obejít bez jejich definice.

Ač se to může zdát velice zvláštní, vymezení termínu politická strana je značně problematické. Politologie jako vědní disciplína není schopna postihnout všechny aspekty jednoho ze svých nejdůležitějších pojmů. Proto se stále noví a noví autoři snaží politickou stranu definovat dostatečně obecně a dosáhnout tak jisté absolutní platnosti oné definice, která by byla schopná dostatečně obsáhle postihnout celý složitý pojem politické strany, a současně byla platná ve všech situacích bez jakéhokoli časového nebo geografického omezení. Vytvoření takovéto definice nicméně ztěžuje mimo jiné historický determinismus⁴ a nové jevy vyskytující se v rámci systému politických stran⁵. Mnozí autoři se z tohoto důvodu definování termínu politická strana zcela vyhýbají (Maurice Duverger, Klaus von Beyme), nebo jejich definice nejsou v dnešní době použitelné⁶ (Fiala - Strmiska 1998: 14–28).

Problém s vytvořením takovéto obecné definice může vyřešit „*minimální definice*“, kterou nabídl Giovanni Sartori. Takováto definice má za účel pouze určit nějaký předmět, ale neklade si žádné vysvětlovací ambice. Definice může být označována jako minimální, pokud jsou z ní vypuštěny všechny charakteristiky, které nejsou stěžejní pro identifikaci daného předmětu (Sartori 2005: 70). Lze tedy říci, že minimální definice zahrnuje pouze nezbytné, ale zároveň plně dostačující atributy popisovaného jevu (Collier – Gerring 2009: 5).

Při stanovení své minimální definice pojmu politická strana vychází Giovanni Sartori z rozboru několika předešlých pokusů o minimální definice publikované Lasswellem a Kaplanem, Riggsem a Jandou. Všechny výše zmíněné definice však mají podle Sartoriho slabá místa. Navrhuje tedy vlastní minimální definici politické strany. Politická strana je podle Sartoriho „jakákoli politická skupina, která se představuje ve volbách a je schopna prostřednictvím voleb umístit kandidáty do veřejných úřadů“ (Sartori 2005: 74). Právě kritérium voleb je podle Sartoriho minimální definicí politické strany to, co nám spolehlivě pomůže odlišit od sebe

⁴ Tzn. zakotvení pojmu politická strana v sociálním, kulturním a dobovém kontextu.

⁵ Na příklad tzv. catch-all party.

⁶ Jako příklad definice nedostačující současnému stavu bádání, můžeme uvést jedno z nejstarších vymezení tohoto pojmu od E. Burka (Říchová 2007: 88).

politické strany a zájmové skupiny. Zájmové skupiny o realizaci svých cílů pomocí voleb neusilují, politické strany naopak ano (Kopeček 2005: 11).

Tento Sartoriho přístup k definování politické strany je sice velice populární, jelikož je dostatečně obecný, a využívá opravdu minimální počet charakteristických znaků (Kopeček 2005: 11). Avšak ze stejného důvodu je i mnohými autory kritizován. V českém akademickém prostředí se proti minimální definici politických stran staví, např. Petr Fiala a Maxmilián Strmiska, kteří se domnívají, že takováto minimální definice nemůže poskytnout dostačující charakteristiku, nebo se snad stát obecnou definicí politické strany. Minimální definice politické strany by měla podle těchto autorů sloužit pouze jako pomocný nástroj k uvědomění si společných znaků všech politických subjektů, které označujeme jako politické strany (Fiala – Strmiska 1998: 29–30).

3 Definice stranického systému

S první definicí stranického systému se setkáváme až v po druhé světové válce v roce 1951, kdy Maurice Duverger publikoval knihu *Les Partis Politiques*⁷. V této práci definuje Duverger stranický systém takto: „S výjimkou států s jednou stranou, v každé zemi koexistuje několik stran: formy a módy jejich koexistence definují stranický systém pro danou zemi“. Podle Duvergera je stranický systém definován vztahem všech vlastností stran v daném systému. Těmito vlastnostmi mohou být velikosti, geografická lokalizace, aliance a jiné (Duverger 1954: 203). Této definici však bývá vytýkáno, že neodděluje stranický systém od vlastností samotných politických stran (Wolinetz 2007: 52).

V dnešní době je za nejpřesnější definici stranického systému považována definice Giovanni Sartoriho. Tuto definici můžeme najít v jeho monografii zabývající se stranickými systémy *Parties and party system. A frameworks for analysis*. Sartori vnímá stranický systém jako: „Stranický systém je přesně oním *systémem interakcí* vyplývajícím z *mezistranické* soutěže. To znamená, že systém, o kterém hovoříme, souvisí se vzájemným vztahem stran a zároveň s tím, jak je každá strana funkcí (v

⁷ V práci bude čerpáno z anglického překladu této knihy, který vznikl roku 1954.

matematickém slova smyslu) stran ostatních; zkrátka reaguje soutěživě nebo jinak na ostatní stran“ (Sartori 2005: 55). V této definici Sartori oddělil stranický systém od stran a charakterizoval důležité vlastnosti stranického systému, jimiž jsou interakce stranických jednotek mezi sebou a jejich soutěživost ve volbách (Wolinetz 2007: 52–53). Z této Sartoriho definice můžeme odvodit, že stranický systém je systémem, pokud obsahuje minimálně dvě strany, mezi nimiž může docházet k vytváření vzájemných vztahů a soutěže.

4 Giovanni Sartori a stranické systémy

Při vypracovávání své teorie stranických systémů navazoval Giovanni Sartori na Maurice Duvergera⁸ a Jeana Blondela⁹. Rozděloval sice stranické systémy podle početního kritéria, avšak nespokojil se zde s čistě numerickým počítáním. Ve své teorii operoval s konceptem relevantních politických stran. Pomocí tohoto konceptu posuzoval, zda jsou politické strany v systému důležité, a mají tedy být počítány, nebo zda jsou marginální. Relevanci politické strany ve stranickém systému hodnotí podle jejího koaličního¹⁰ nebo vyděračského¹¹ potenciálu. Koaliční potenciál vyjadřuje, jestli je daná politická strana vhodným a potřebným koaličním partnerem pro vytvoření koaliční většiny. V tomto ohledu nezáleží na velikosti politické strany, jelikož i malá politická strana může disponovat koaličním potenciálem; naproti tomu relativně velká strana může takový potenciál zcela postrádat (Sartori 2005: 126–127). Z tohoto důvodu je nutné vytvořit pravidla, podle kterých můžeme následně rozhodnout, zda je politická strana ve vícestranickém prostředí relevantní. Giovanni Sartori uvádí dvě taková to pravidla.

Podle prvního pravidla je možné označit stranu jako irelevantní, pokud je po určitou dobu v systému nadbytečná a nepotřebná pro tvorbu koaliční většiny. Naproti tomu je relevantní stranou každá strana, která po určitou dobu alespoň jednu vládne

⁸ Sartori kritizoval Maurice Duvergera za tezi, že počítala s neexistencí středu v politice. Podle Sartoriho středové tendence existují vždy (Sartori 2005: 423).

⁹ Blondel ve své klasifikaci počítal s průměrným procentuálním množstvím hlasů, Sartori na jeho přístup navázal, ale místo s hlasy, počítal s mandáty. Výsledkem bylo, že Sartori nedokázal rozdělit jednotlivé skupiny. Sartori tedy využil k uplatnění své typologie a správnému měření index fragmentace (Sartori 2005: 310-312).

¹⁰ Coalition potencial.

¹¹ Blackmail potencial.

většinu určuje. Musíme si ovšem uvědomit jedno úskalí tohoto pravidla. Vztahuje se totiž jen na politické strany, které se orientují na vládu a navíc jsou i ideologicky přijatelné pro potencionální koaliční partnery. Což znamená, že politické strany, které se v systému nacházejí v permanentní opozici, například antisystémové strany, mohou být opomenuty. Bylo by však zavádějící tyto politické strany nepočítat. Právě z tohoto důvodu přichází Giovanni Sartori s druhým pravidlem, které je založeno na síle zastrašování, kterou může politická strana disponovat; tedy na vyděračském potenciálu. Tento druh potenciálu zahrnul Sartori do svého konceptu na základě silného postavení antisystémových stran ve francouzském a italském stranickém systému. Ty sice na jednu stranu netvořily koalice s ostatními stranami, koaliční potenciál byl tedy u obou nulový. Avšak na druhou stranu bylo chování a taktika ostatních stran, a tedy i systému samotného, ovlivněno silou těchto stran. Z toho nám tedy vyplývá, že relevantní politickou stranou je v systému totiž i strana, jejíž existence nebo objevení ovlivní taktiku stranické soutěže (Sartori 2005: 127–128).

Díky numerickému počítání stran nám tedy stranické systémy odhalí svůj statický prvek – formát stranického systému. Určením počtu jednotek v systému však jeho funkce končí. O vztazích mezi jednotlivými stranami a o fungování systému nám neřekne nic. O těchto vztazích a fungování systému vypovídá mechanismus stranického systému, který Sartori odlišuje jako dynamický prvek stranického systému. Mechanismu stranického systému přikládá Giovanni Sartori větší váhu než formátu. Je to právě mechanismus, který pomocí kritérií ideologie a ideologické vzdálenosti¹² (polarizace) určuje, jak se politické strany v systému chovají. Čím více politických stran se v systému vyskytuje a čím větší je jejich vzdálenost, tím je systém polarizovanější¹³ (Sartori 2005: 133–134). Důležitost mechanismu pro pochopení fungování stranického systému můžeme lehce demonstrovat na případu systému, který

¹² Ideologická vzdálenost (polarizace) může v praxi nabývat dvě různé podoby v závislosti na tom, zda se pohybujeme v pluralitních nebo monokratických stranických systémech. V pluralitních systémech je to polarizace, v monokratických systémech (kde bez svobodné soutěže nemůže kritérium ideologie dosáhnout podoby polarizace) zase ideologická intenzita politických stran (Novák 2011: 548).

¹³ Podle míry polarizace také můžeme posuzovat stabilitu nebo nestabilitu systému. Souvisí s ní i odstředivé a dostředivé síly soutěže. U dostředivé síly se politické strany na okraji snaží posouvat ke středu, což má za následek menší ideologickou vzdálenost a snížení polarizace systému. U odstředivé síly je tomu právě naopak (Green-Pedersen 2004: 325; Sartori 2005: 348-359).

obsahuje čtyři politické strany. Formát takového systému nám odhalí, že daný stranický systém je multipartijní. Nevypovídá ovšem o ideologické blízkosti stran, nemůžeme podle něj odvodit jaké strany budou tvořit vládní nebo opoziční koalice. Vztahy mezi jednotlivými politickými stranami nám osvětlí mechanismus daného stranického systému. V daném stranickém systému jsou čtyři politické strany rozděleny na vládní koalici, která obsahuje dvě ideologicky si blízké strany a na opoziční koalici, která obsahuje taktéž dvě strany, které jsou si ideologicky blízké. Díky tomu vzniká sice systém se čtyřstranickým formátem, ale funguje v něm bipartijní mechanismus (Kubát 2007: 230; Sartori 2005: 133–134).

Giovanni Sartori do své teorie zapracovává také upravenou teorii Anthony Downse o prostoru ve stranickém systému. Sartori vnímá stranický systém jako jednodimenzionální. To znamená, že hlavní směr soupeření politických stran o hlasy voličů představuje jen jedna konfliktní linie. Tato hlavní konfliktní linie je podle Giovanni Sartoriho linie socioekonomická (Sartori 2005: 341–342). Tento Sartoriho přístup redukce stranického systému do jednorozměrného prostoru začal být v devadesátých letech kritizován. V souvislosti s rozvojem regionálních stranických systémů, které byly složitější, to bylo chápáno spíše jako chybný krok. Jedním z těchto kritiků byl na příklad Maxmilián Strmiska, který argumentuje takto: *„Multidimenzionální perspektiva výzkumu regionálních stranických soustav umožňuje – na rozdíl od jednorozměrného modelu – posouzení různých rozměrů soutěže a kooperace zúčastněných stran, ať se jedná o typově stejnorodé či příbuzné, anebo naopak odlišné formace, včetně prvků asymetrie“* (Strmiska 1998: 24).

5 Typologie stranických systémů podle Giovanni Sartoriho

Pokud jsme si tedy vysvětlili, jak Giovanni Sartori vnímá stranické systémy a jejich prvky, můžeme se dále zabývat typologií stranických systémů, kterou navrhl. Giovanni Sartori svou typologii stranických systémů rozčlenil do sedmi typů. Pro snadnější orientaci je možné těchto sedm typů rozdělit do dvou kategorií - podle soutěživosti nebo nesoutěživosti daného stranického systému. Nesoutěživé stranické systémy se vyznačují tím, že nehledě na právní předpisy není v praxi umožněna ve volbách jakákoli konkurence. Mezi nesoutěživé stranické systémy patří systém jedné

strany a systém hegemonické strany. U soutěživých stranických systémů je tomu právě naopak.

5.1 Systém jedné strany

Hned na začátku tohoto popisu bych se ráda zaměřila nad zvláštností názvu daného systému. Logicky vzato, pokud jsme výše definovali stranický systém jako systém interakcí mezi politickými stranami, není možné, aby jedna jediná politická strana takový stranický systém vytvořila. Stejným logickým rozporem se zabývá i Giovanni Sartori, který se proti používání tohoto názvu vymezuje.

Podstata problému tkví v tom, že jediná politická strana nemůže vytvořit systém stran, ale každá politická strana může být jako systém vnímána. Nesmíme ovšem takto vyjádřený rozdíl zaměňovat. Zaměnili bychom tak dvě úrovně analýzy; tu, kde je jednotkou analýzy systém, s tou, kde je jednotkou strana. Podle Sartoriho je vhodnějším názvem pro takový systém termín systém státostrany. Je přesnější používat termín státostrana, jelikož pokud v systému existuje jediná strana, má tendenci identifikovat se se státem a vytvořit unitaristický systém. Právě proto je tento termín používán často pro komunistické, nacistické a jiné podobné státy. Z tohoto důvodu tvrdí Sartori, že jednostranické systémy neexistují, jelikož v těchto případech odkazujeme ke státnímu systému (Sartori 2005: 55–59). Ať se však přikloníme k jakémukoli z těchto názvů, celková charakteristika daného systému zůstává neměnná.

Stranický systém jedné strany branný v přísném slova smyslu, je systémem, kde existuje a může existovat jen jedna politická strana, která znemožňuje existenci jakéhokoli druhu stranického pluralismu (Sartori 2005: 224). Z toho můžeme odvodit, že systém jedné strany je jedním z druhů nesoutěživého stranického systému. Je však nutno říci, že i taková politická strana potřebuje zdroj své legitimacy. Jelikož si totiž v systému nárokuje svou výlučnost, potřebuje dokázat svou potřebnost a uplatnění. Z tohoto důvodu systémy jedné strany pro svou existenci potřebují všudypřítomně politizovanou společnost (Sartori 2005: 53). Pro jednostranická politická zřízení je naprosto charakteristická snaha vše prostupovat, být netolerantní a utlačující. Avšak liší se podle toho, do jaké míry tyto represe nebo donucovací kontrolu proti společnosti

uplatňují. Právě podle těchto odlišností rozděluje Giovanni Sartori tři typy jediných stran na jednostranický totalitní, jednostranický autoritářský a jednostranický pragmatický systém (Novák 1997: 68).

Jednostranický totalitní systém je charakteristický svou silnou ideologičností. Totalitní politická strana je v systému velmi silná a vyznačuje se svou snahou o totální kontrolu, proniknutí a politizaci společnosti. Tento systém se snaží zničit jakoukoli autonomii a naprosto proniknout i do soukromé sféry občanů, kteří v něm žijí (Sartori 2005: 225–229).

Jednostranický autoritářský systém naopak zpravidla postrádá tak silnou ideologii. Navíc jeho kontrolní systém nemá moc a ani nechce proniknout do všech aspektů společnosti. Tyto systémy jsou charakterizovány svým exkluzionarismem, tedy tím, že omezují aktivitu poražené politické strany. Jedním z účinků exkluzionaristického systému je tedy sice to, že se většina skupin drží mimo politickou sféru, ale na rozdíl od totalitního systému, je jim umožněna existence (Sartori 2005: 229–230).

Posledním typem jednostranického stranického systému je systém pragmatické strany. Pragmatická strana je z hlediska míry ideologické intenzity na konci pomyslné škály. Pokud je tedy totalitarismus charakterizován silnou ideologičností své strany, autoritarismus zase nižší mírou této ideologičností, pak je pragmatický systém jedné strany charakterizovat tím, že se ideologická mentalita této politické strany mění v mentalitu pragmatickou. Ideologie je pro takou stranu tedy buď naprosto irelevantní, nebo je její relevanci velmi nízká. Jelikož se navíc nejedná o stranu, která se zaměřuje na vytvoření nového stavu lidstva, není tolik mobilizační a nátlaková směrem ke společnosti. Taková strana se spokojuje s kontrolou ostatních struktur společnosti, ale neničí či nediskriminuje je jako předešlé dva typy (Sartori 2005: 225–231).

5.2 Systém hegemonické strany

Systém hegemonické strany je jeden ze stranických systémů, který se vyskytuje v nealternativních systémech. Tento pojem přebírá Giovanni Sartori původně od Wiatra, který jej vytvořil pro Polsko. Systém hegemonické strany může být lehce zaměňován se stranickým systémem jedné strany, jak byl popsán výše. Mezi těmito systémy existuje ale několik podstatných rozdílů, které je od sebe odlišují.

Systém hegemonické strany je charakteristický tím, že povoluje existenci jiných politických stran, které se mohou dokonce vyskytovat i v parlamentu. Hegemonická strana však v systému nedovoluje formálně ani fakticky soutěž o moc. Proto jsou ostatní politické strany chápány jako druhořadé, jelikož jim není umožněno soutěžit o moc s hegemonickou stranou za stejných podmínek a na tomtéž základě. V takovém systému tedy nemůže a ani nedochází k alternaci politické moci, a hegemonická strana si ji ponechá i v případě, že by již nebyla ve společnosti oblíbená. Ostatní politické strany se tedy v daném systému stávají jakousi Potěmkinovou vesnicí s jasným účelem - vyvolat zdání o demokratičnosti systému (Sartori 2005: 235–236). Systém hegemonické strany sice tedy na venek může působit jako soutěživý, ale nikdy tak nebude fungovat reálně.

Stejně tak jako se systém jedné strany v přísném slova smyslu rozděluje podle své ideologické intenzity na další podtypy, můžeme podle stejného kritéria rozdělit i systém hegemonické strany. Z logiky věci nemůže existovat totalitní hegemonická strana, což ale nevylučuje existenci více nebo méně autoritářské varianty hegemonické strany. Za tohoto předpokladu rozděluje Giovanni Sartori mezi ideologickou a pragmatickou hegemonickou stranou (Sartori 2005: 236).

Ideologická hegemonická strana z ostatních politických stran v systému činí opravdu strany satelitní. Těmto stranám jsou sice dány administrativní, parlamentní a vládní pozice, ale nejsou plnoprávními účastníky. Navíc jejich podřízený vztah k hegemonické straně intenzivně ovlivňuje jejich možnosti nezávislého chování. Těmto typům stran odpovídala lidovědemokratická politická zřízení východní a střední Evropy. Avšak i v tom nejlepším případě, které představovalo Polsko, tento systém pouze simuloval pluralismus neboli stranický trh (Sartori 2005: 236–237).

Pragmatická hegemonická strana se od ideologické hegemonické strany odlišuje, jak bylo výše zmíněno, svou ideologickou intenzitou. Najít v praxi příklady ideologické hegemonické strany je vcelku jednoduché, u pragmatického typu hegemonické strany je to naopak velice složité. Giovanni Sartori demonstruje existenci tohoto druhu hegemonické strany na příkladu Mexika v letech 1958 - 1973. Přičemž konstatuje, že příklad Mexika je značně ojedinělý (Sartori 2005: 238).

5.3 Systém predominantní strany

Stranický systém predominantní strany může být často spojován nebo zaměňován se systémem dominantní strany. Je proto nezbytné říci, že tyto dva systémy (pokud lze systém s dominantní stranou systémem nazývat) mají mezi sebou propastné rozdíly a neměly by být zaměňovány.

O systémech dominantních stran mluví mnoho autorů. Vzpomeňme za všechny, například Duvergera nebo Almonda. Obecně se však dá tvrdit, že politická strana je v daném systému dominantní, pokud je silnější, a předstihuje všechny ostatní politické strany v systému. Dominantní politická strana je v daném systému po určité období větší politickou stranou než všechny ostatní, což ovšem neznamená, že musí vždy získat v parlamentu nadpoloviční počet křesel, navíc takovou stranu považuje za dominantní i veřejnost (Kubát 2007: 236–237). To, v čem se tedy liší dominantní strana od predominantní strany, je počet získaných křesel v parlamentu (Novák 1997: 66–67).

Jelikož jsme si objasnili rozdíly mezi dominantní a predominantní stranou, můžeme se dále věnovat jejímu popisu. Pokud máme definovat systém predominantní strany, je nutno zdůraznit, že patří do pluralistických stranických systémů. Na rozdíl od předešlých dvou stranických systémů, které jsou popsány výše, se tedy přesouváme od nealternativních systémů k systémům soutěživým. Ostatní politické strany v tomto systému mohou nejen legálně existovat, ale existují i jako legitimní soupeři predominantní strany, jsou na ní zcela nezávislé a mají možnosti projevovat nesouhlasné názory s predominantní stranou. Tento systém je tedy vlastně systémem více než jedné politické strany, v němž ovšem nedochází k alternaci moci; tato alternace však není vyloučená. Predominantní straně se v systému daří opakovaně

získávat absolutní většinu v parlamentu. Tato volební vítězství jsou ovšem autentická a nedochází zde k zastrašování ostatních politických subjektů nebo k manipulaci voleb (Sartori 2005: 211–212, 216). Z toho nám vyplývá, že pokud dominantní strana ztratí v systému většinovou podporu voličů, nic nebrání tomu, aby přestala touto dominantní stranou být. Pokud však dojde k tomu, že dominantní strana ztratí většinovou podporu voličů, buď se původní stav zase obnoví, nebo dojde k celkové změně podstaty systému a daný systém přestane být systémem dominantní strany (Sartori 2005: 212).

Tato definice systému dominantní strany má však dvě slabá místa. Jedním z nich je tvrzení, že dominantní strana musí vždy v systému získat absolutní většinu. Toto tvrzení ovšem funguje jen u systémů, kde ústavní vláda funguje na základě principu absolutní většiny. Giovanni Sartori však uvádí i příklady zemí, kdy jsou ústavní konvence jiné a mohou zde fungovat dlouhodobě i jednostranné menšinové vlády. Proto rozšiřuje Sartori toto kritérium absolutní většiny o země, které se řídí principem menší než absolutní většiny. Právě v takových případech lze práh snížit na hranici, při níž menšinové jednostranné vlády zůstávají stálou a efektivní praxí. Druhým nedostatkem této definice je otázka, po jak dlouhou dobu musí v systému dominantní strana fungovat, aby tak mohl daný systém být charakterizován. Giovanni Sartori na tuto otázku odpovídá velice stručně a jasně. Podle něj stačí právě čtyři volební období, po kterých se v systému vyskytuje dominantní politická strana, k tomu, aby mohl být celý stranický systém charakterizován jako systém dominantní strany (Sartori 2005: 212–213).

5.4 Systém dvou stran

Dvoustranný systém je jedním z obecně nejznámějších stranických systémů. Pokud o něm ovšem hovoříme, často nás tento název může svádět k domněnce, že v tomto stranickém systému existují jen a pouze dvě politické strany a žádné další. Je však důležité uvědomit si, že dvoustranný systém, oproti svému názvu, není charakteristický existencí jen dvou politických stran. V tomto systému je důležité, že se právě dvě politické strany, které jsou téměř stejně silné, střídají u moci.

Dvoustranický formát daného stranického systému nijak nebrání existenci třetí politické strany, která však neohrožuje danou schopnost jedné ze dvou stěžejních politických stran, a to vládnout samostatně. Pro systém dvou stran je hlavním charakteristickým znakem to, že jedna z hlavních politických stran v systému vládne sama. Systém dvou stran však vyžaduje, aby mezi těmito hlavními politickými stranami docházelo k alternaci moci. Pokud by totiž neustále vládla pouze jedna strana, dostali bychom se od dvoustranického systému k systému predominantní strany (Sartori 2005: 200).

Abychom mohli posoudit, v jakých zemích funguje systém dvou stran, navrhuje Giovanni Sartori několik základních podmínek, podle kterých dvoustranické systémy fungují. Za prvé jsou vždy dvě politické strany v situaci, kdy mohou soupeřit o absolutní většinu křesel. Dále je vždy nutné, aby jedna z těchto politických stran uspěla a skutečně získala onu parlamentní většinu. Za třetí si tato politická strana přeje vládnout sama; a na konec je nutné, aby zůstala zachována možnost alternace moci (Sartori 2005: 202).

To, že v systému existují dvě politické strany s téměř stejnou silou, však nemůžeme pokládat za zcela přirozené. Dvoustranického systému je dosahováno určitou taktikou stranické soutěže. Pokud takto popsán dvoustranický model má fungovat, předpokládá se, že politické strany budou v daném systému soutěžit dostředivě a tlumit štěpení. Tyto dvě hlavní politické strany musí v systému působit jako sjednocující prvek pro co nejvíce zájmů, požadavků a skupin. Pokud tyto dvě strany takto působí, udržují si v systému pozici, kdy spolu mohou soupeřit o absolutní parlamentní většinu pouze mezi sebou. Dalo by se říci, že dvoustranický systém funguje tím lépe, čím menší je v něm rozpětí názorů. Naopak čím větší je v systému ideologická vzdálenost, tím více se dvoustranický systém stává disfunkčním. Pokud se totiž zvyšuje ideologická vzdálenost v systému, dá se předpokládat, že se etablují nové politické strany a stranický systém se tak změní (Sartori 2005: 206–208).

5.5 Umírněný pluralismus

Stranický systém umírněného a omezeného pluralismu je jakýmsi mezistupněm mezi dvoustranickými systémy a systémy polarizovaného pluralismu a patří k originálním přínosům Sartoriho typologie (Kunc 2000: 29). Podle Sartoriho je pro takový systém charakteristická existence tří až pěti relevantních politických stran v systému a z tohoto důvodu je daný systém označován jako omezený (Sartori 2005: 185). Giovanni Sartori vztahuje definici umírněného pluralismu ve své typologii hlavně k rozdílům, které vykazuje oproti znakům bipartismu nebo právě polarizovaného pluralismu.

Pokud se tedy zaměříme na srovnání umírněného pluralismu a dvoustranického systému, zjistíme, že hlavním rozdílem mezi těmito dvěma stranickými systémy je existence koaličních vlád (Sartori 2005: 190). Jak bylo uvedeno výše, koaliční vlády se ve dvoustranických systémech nevyskytují, jelikož nejsou potřebné. Obecně vzato v systémech dvou stran vždy jedna z hlavních politických stran dosáhne absolutní parlamentní většiny. Taková strana tedy může a chce vládnout sama. V systému umírněného pluralismu existuje tři až pět relevantních stran, však obecně vzato žádná z nich absolutní parlamentní většiny nedosahuje. Z tohoto důvodu jsou v takovém systému tvořeny vládní koalice, kde se politické strany o moc dělí. Jak tedy můžeme vidět, u umírněného pluralismu nejde pouze o alternaci vlád jako u dvoustranických systémů, ale o alternaci koaličních vlád. I přes to Sartori připouští, že v systému umírněného pluralismu mohou fungovat i menšinové vlády. Zároveň ale dodává, že jsou vždy důsledkem, například špatného výpočtu, existence skrytých koalic nebo dočasných vlád. V dalších ohledech však systém umírněného pluralismu připomíná dvoustranický systém. Jak uvádí Giovanni Sartori, stejná zůstává v umírněném pluralismu hlavně bipolární struktura systému. Jediný rozdíl nalezneme v tom, že místo dvou politických stran zde fungují bipolární skupiny alternativních koalic, přičemž póly¹⁴ stranického systému jsou tvořeny na jedné straně vládní koalice politických stran, na straně druhé pak jednotná a unilaterální¹⁵ opozice. U moci se pak tedy střídají alternativní koalice a ne strany (Novák 1997: 82). Ačkoli se však jedná o

¹⁴ Relevantní politické strany nebo jejich koalice, které reprezentují jasně vymezený ideově – politický směr.

¹⁵ Tzn. soustředění na jedné straně stranického spektra.

bipolární systém, není zde vyloučena existence relevantní středové formace. Soutěž však v tomto systému zůstává dostředivá jako u dvoustranického systému a mechanismus systému umírněného pluralismu tedy pořád vede k umírněné politice (Sartori 2005: 190–191).

Při porovnávání umírněného pluralismu a dvoustranického systému jsme tedy narazili pouze na jeden zásadní charakteristický prvek daného systému. Více však odhalíme, pokud porovnáme umírněný pluralismus a pluralismus polarizovaný, který budeme celkově popisovat až dále. Obecně se ovšem dá říct, že z tohoto srovnání plynou dvě zásadní věci. Na rozdíl od polarizovaného pluralismu neexistuje v systému umírněného pluralismu žádná relevantní antisystémová opozice. Všechny existující politické strany tedy přijímají legitimitu politického systému, řídí se jeho pravidly a jsou zaměřeny na to, aby se mohly podílet na politické moci jako jedna ze součástí některé z vládních koalic. Z toho plyne, že chování stranického systému je zcela dostředivé. Druhý charakteristický rys plynoucí z tohoto srovnání je neexistence bilaterální opozice, což znamená, že všechny nevládní politické strany se mohou spojit jako jednotná opozice, ať už nalevo nebo napravo. To znamená, že opozice v systému umírněného pluralismu má unilaterální charakter, jak bylo již výše zmíněno (Sartori 2005: 191–192).

Jak bylo již uvedeno výše, formát umírněného pluralismu je omezený. Giovanni Sartori uvádí, že počet relevantních stran v systému se pohybuje mezi třemi až pěti. Což však neznamená, že v systému nemůže být stran více, aniž by se změnil mechanismus umírněného pluralismu. Giovanni Sartori uvádí, že počet stran v systému může přesáhnout hranici pěti až šesti stran, což je hranice extrémního pluralismu, ale zachovat fungování umírněného pluralismu (Kopeček 2005: 46). Sartori to typicky demonstuje na příkladu belgické společnosti, která je silně segmentovaná. Avšak zde ani zvýšení počtu stran v systému nevedlo ke změně mechanismů stranického systému nebo formování koalic (Sartori 2005: 193–199).

5.6 Polarizovaný pluralismus

Systém polarizovaného pluralismu je asi jednou z nejzajímavějších tříd Sartoriho typologie stranických systémů. Při další charakterizaci tohoto modelu, si také můžeme povšimnout, že zde klade Giovanni Sartori větší důraz na kritérium ideologické vzdálenosti mezi politickými stranami v systému než u předešlých typů soutěživých stranických systémů.

Co se týká početního kritéria při definování tohoto systému, počet politických stran v systému polarizovaného pluralismu se pohybuje od spodní hranice, která je mezi pěti a šesti politickými stranami až k horní hranici, kterou je asi osm politických stran. Právě proto, že se v daném systému pohybuje takovýto počet politických stran, spojuje Sartori polarizovaný pluralismus s formátem extrémního pluralismu (Sartori 2005: 136). Jak jsme si již nastínili výše, mezi tyto politické strany počítáme pouze relevantní strany. Propojením polarizovaného pluralismu s formátem extrémního pluralismu nám vyvstane několik charakteristických rysů daného systému. Podle Sartoriho je těchto charakteristických rysů, které nám umožní tento stranický systém odlišit od jiných, osm.

Prvním charakteristickým prvkem systému polarizovaného pluralismu je přítomnost antisystémových politických stran v opozici. Antisystémové strany se od sebe vzájemně liší, mohou proti systému pouze protestovat, nebo jej zcela odmítat. Obecně se ovšem dá říct, že antisystémová strana je taková, která zpochybňuje legitimitu režimu a podkopává jeho základy. Antisystémové politické strany reprezentují v systému cizí ideologii a dosavadní politické zřízení je tedy konfrontováno s maximální ideologickou vzdáleností. Z toho plyne, že takovéto politické strany nechtějí změnit pouze vládu, ale i celý systém (Sartori 2005: 137–138).

Když jsme výše definovali systém umírněného pluralismu, byla jedním z jeho znaků existence unilaterální opozice. V systému polarizovaného pluralismu existují však opozice dvoustranné (bilaterální). To znamená, že se v systému nacházejí dvě opozice, které nemohou spojit své síly a navzájem se vylučují. Tyto dvě opoziční

skupiny mají blíže spíše k vládnoucím stranám než k sobě navzájem (Sartori 2005: 138).

Třetím charakteristickým znakem polarizovaného pluralismu je existence středové politické strany nebo skupiny stran. Z toho plyne, že interakce v daném systému nejsou bipolární, ale přinejmenším trojúhelníkovité. Mechanismus systému polarizovaného pluralismu je tedy multipolární, jelikož konkurenční mechanismy jsou v něm závislé na středu, přičemž politické strany středu mají v systému vyrovnávací a mediační funkci (Sartori 2005: 139–140).

Jak je patrné již z názvu tohoto systému, dalším charakteristickým znakem je jeho vysoká polarizace. Existuje celá řada důvodů, proč je v systému polarizovaného pluralismu polarizace tak vysoká. Pramení to z již výše zmíněných znaků tohoto systému. Konkrétně například z existence antisystémových stran nebo z existence bilaterální opozice v tomto systému (Sartori 2005: 140). Právě z těchto důvodů existuje v systému polarizovaného pluralismu velká ideologická vzdálenost mezi politickými stranami, které se v něm vyskytují. Díky tomu můžeme soudit, že se v daném systému bude velice těžce hledat jakýkoli konsenzus. Navíc díky existenci politických stran, které se systematicky snaží zpochybňovat legitimitu politického systému, může být takovýto systém nestabilní.

Pátou charakteristikou polarizovaného pluralismu je podle Sartoriho převládání odstředivých sklonů nad dostředivými, což je do jisté míry způsobeno právě existencí středových stran v takovém systému. Existence středových stran totiž podle Sartoriho vede přímo k odstředivým silám v politickém systému, díky kterým je pak pro systém charakteristická nemírná až extremistická politika. V těchto systémech se také projevuje trend ztráty hlasů politického středu ve prospěch jednoho nebo obou extrémních táborů (Sartori 2005: 139, 141).

Jak jsme již výše zmínili, Sartori klade při definování tohoto systému velký důraz právě na ideologické kritérium, což se projevuje i v charakterizování šestého prvku daného systému. Tím je ideologické rozstrukturování systému polarizovaného pluralismu. Ideologii v tomto systému musíme chápat jako určitý způsob mentality,

vnímání a nazírání na politické problémy. Pro politické strany je v tomto systému charakteristické, že spolu soutěží o tuto politickou mentalitu (Sartori 2005: 142).

Sedmým charakteristickým znakem tohoto systému je existence nezodpovědných opozic. Giovanni Sartori vysvětluje existenci tohoto znaku v souvislosti s periferním a omezeným přístupem k vládnutí v systému polarizovaného pluralismu. Periferní přístup k vládnutí znamená, že některé politické strany v systému jsou z účasti na vládnutí dlouhodobě vyloučeny (antisystémové strany). Na vládě se tedy podílí pořád stejné, prosystémově orientované politické strany pouze v jiných kombinacích (Sartori 2005: 144). Z toho plyne důvod, proč v těchto systémech existují nezodpovědné opozice. Politické strany se chovají zodpovědně v případě, že se ze svých činů musí zodpovídat nebo naplnit sliby, které daly. Pokud je ovšem nějaká politická strana z vládnutí vyloučena a své sliby tedy z logiky věci plnit nemusí, není důvod, proč by se měla chovat zodpovědně.

Poslední charakteristikou systému polarizovaného pluralismu je podle Sartoriho politická soutěž, která v tomto systému probíhá. V těchto systémech se nesetkáme s tradiční soutěživou politikou, která je charakteristická jak přítomností více než jedné politické strany, tak alespoň minimem poctivé soutěže, která probíhá podle určitých pravidel. Politická soutěž v systému polarizovaného pluralismu je naopak charakteristická přílišným slibováním a nekalou soutěží (Sartori 2005: 145–146).

Pokud shrneme předchozí charakteristiku - systém, který se vyznačuje antisystémovými politickými stranami, odstředivými tendencemi, nezodpovědnou opozicí a nekalou politickou soutěží, jistě nemůže být vhodný pro politicky organizovanou společnost. Podle Sartoriho vede neúměrná a ideologická politika těchto systémů k jejich selháním. To neznamená, že se dané systémy musí zákonitě rozpadnout; je pro ně však obtížné překonávat krize (Sartori 2005: 146).

5.7 Atomizovaný stranický systém

Posledním typem, který představuje Giovanni Sartori ve své typologii stranických systémů, je atomizovaný stranický systém. Tomuto typu stranického systému nevěnuje ve své práci větší pozornost; zmiňuje jej spíše pouze okrajově. Tento systém vymezuje jako zbytkovou třídu, kde počet politických stran v systému nehraje roli. Početní kritérium se v souvislosti s tímto systémem stává bezvýznamným, jelikož takovéto systémy ještě neprošly stadiem strukturální konsolidace. Existenci atomizovaného systému přirovnává ve své ekonomické analogii k atomizované konkurenci, což v přeneseném významu znamená, že existující politické strany v tomto systému mají natolik vyrovnané pozice, aby nemusely brát při sledování svých cílů ohledy na žádné jiné politické strany (Sartori 2005: 131).

5.8 Shrnutí Sartoriho typologie

Jak jsme si ukázali výše, jako základ pro Sartoriho typologii stranických systémů slouží zjištění počtu relevantních politických stran, které se v systému nacházejí. Počet těchto stran totiž určuje formát stranického systému, který je podle Sartoriho důležitý, jelikož „obsahuje mechanické predispozice a má v sobě systémové tendence (sklony)“. To znamená, že formát stranického systému do jisté míry ovlivňuje celkové reálné fungování stranického systému¹⁶.

Aby mohl Giovanni Sartori přiřadit správný typ stranického systému k jeho správnému formátu, využívá druhé kritérium své klasifikace, čímž je ideologická vzdálenost jednotlivých politických stran v systému. Aplikace ideologické vzdálenosti je však spojena s předpokladem, že soutěž mezi politickými stranami v systému probíhá jednorozměrně a na pravolevé ose, což je relativně zjednodušující¹⁷. Tím že ovšem relevantní politické strany umístíme na tuto pomyslnou pravolevou osu,

¹⁶ Toto pravidlo však platí pouze v případě, že fragmentace politických stran v systému je důsledkem ideologického štěpení. Giovanni Sartori sám uvádí, že „třída koresponduje s typem jen za podmínky, že počet stran (fragmentace) se liší v souladu s pravolevým rozložením názorů (ideologická vzdálenost), zatímco strany se nedělí jenom podle ideologické pravolevé dimenze, ale také podle jiných: náboženské, etnické, ...“ (Sartori 2005: 288).

¹⁷ Pokud všechny politické strany umístíme na pravolevou osu, dopustíme se tak velkého zjednodušení stranické soutěže, toho si je vědom i Giovanni Sartori. Tento svůj zjednodušený předpoklad však obhajuje tvrzením, že pravolevá osa představuje nejvýznamnější prostor pro mezistranickou soutěž. Více v Sartori 2005: kapitola 10 a kapitola 11.

umožníme tím měření jejich ideologické vzdálenosti a určení správného vztahu mezi formátem a typem stranického systému.

6 Kritika Sartoriho typologie stranických systémů

Jak bylo již zmíněno, Giovanni Sartori je jedním z nejuznávanějších politologů dnešní doby a vytvořil nejspíše jednu z nejpropracovanějších typologií stranických systémů, jež je oceňována širokou akademickou obcí a mnozí autoři z ní při svém výzkumu vycházejí. Ani přes to se však Sartoriho typologie nevyhnula jisté kritice a mnozí autoři polemizují jak s některými jeho předpoklady, ze kterých při svém výzkumu vychází, tak se závěry, ke kterým došel. Proto by bylo jistě dobré seznámit se s některými kritickými názory na Sartoriho práci, abychom si mohli o jeho typologii stranických systémů utvořit komplexnější obraz.

I v českém akademickém prostředí se najdou autoři, kteří se Sartorim polemizují. V následujících částech představíme názory několika významných českých autorů, a to Petra Fialy, Maxmiliána Strmisky (jeho kritika redukce prostoru byla zmíněna výše) a Miroslava Nováka, přičemž se zaměříme hlavně na zajímavou polemiku Fialy a Strmisky, která je velice komplexně propracovaná a popsána v jejich společné knize *Teorie politických stran*.

6.1 Polemika Miroslava Nováka

Miroslav Novák polemizuje se Sartorim hlavně, pokud se jedná o pojetí bipolarity. Jak bylo již výše uvedeno, Giovanni Sartori rozlišuje mezi formátem a typem stranických systémů, což Miroslav Novák oceňuje a v tomto ohledu se Sartorim souhlasí. To v čem se jejich odborné názory ovšem rozcházejí je pojetí bipolárních systémů, přičemž se Miroslav Novák přiklání k jeho širšímu pojetí. Oproti Sartorimu řadí Novák do bipolárních systémů krom čistého bipartismu i bipolární multipartismy (Novák 1997: 86).

Tento rozdílný pohled je zapříčiněn odlišným pohledem obou autorů na bipolární multipartismy. Giovanni Sartori nazírá na bipolární multipartismy jako, například stranického systému umírněného pluralismu, který se vyznačuje oproti

dvoustranickému systému existencí koaličních vlád a může se v něm vyskytovat relevantní středová strana nebo skupina stran.

Oproti tomu Miroslav Novák chápe bipolární multipartismy jako stranický systém, ve kterém jdou do voleb stabilně utvořené aliance s přesným společně připraveným programem, který pak aplikují v parlamentu a svým fungováním se blíží bipartistickému mechanismu. Navíc podle jeho názoru z podstaty bipolárního uspořádání je v tomto systému vyloučena existence středu. Vzhledem k těmto okolnostem představuje Novák své širší pojetí bipolárního systému v obecnější kategorii, kam (jak již bylo zmíněno) řadí jak bipartistické stranické systémy, tak bipolární multipartistické systémy; přičemž se domnívá, že spojnicí mezi těmito stranickými systémy je jejich podobná logika fungování (Novák 1997: 81–86).

Při formulování své obecnější kategorie bipolárních systémů zohledňuje Miroslav Novák především podobný mechanismus fungování těchto systémů. Naproti tomu Giovanni Sartori představuje přístup, který díky zohlednění více faktorů přináší možnost přesnější klasifikace.

6.2 Kritika Petra Fialy a Maxmiliána Strmisky

Dalším autorem, který poukazuje na slabé stránky typologie stranických systémů tak, jak ji představil Giovanni Sartori, je v českém prostředí především Maxmilián Strmiska ve druhé části knihy *Teorie politických stran*, kterou vydal spolu s Petrem Fialou. Tato kniha je zatím nejspíš nejobsáhlejším dílem, které se zabývá rozborem sartoriovskeho pojetí stranických systémů¹⁸.

Maxmilián Strmiska poukazuje na nutnost reflexe klasických konceptů týkajících se typologií stranických systémů. Jeho záměrem však není radikálně zpochybňovat tyto klasické koncepty. Je však důležité uvědomit si, že typologie stranických systémů se nevyvíjí pouze na základě okolností uvnitř těchto systémů, ale že na tento vývoj mají značný vliv i změny vnějších faktorů. Jinak řečeno, typologie

¹⁸ Maxmilián Strmiska se věnuje Sartoriho koncepci stranických systémů a její aplikaci na stranické systémy střední a východní Evropy od poloviny devadesátých let.

stranických systémů se musí nezbytně měnit spolu s tím, jak se mění stranicko-politické uspořádání a problémy, se kterými se musí vypořádat¹⁹.

S ohledem na tyto předpoklady provádí Strmiska analýzu dosud nejnepřívětivějších pojetí polarizovaného pluralismu, umírněného pluralismu, bipartistického systému a systému predominantní strany, jak je představil Giovanni Sartori.

6.2.1 Polarizovaný pluralismus

Základní nedostatek Sartoriho pojetí konceptu polarizovaného pluralismu vidí Strmiska v absenci vymezení systému politických stran, tedy jasného definování toho, co je a co již není stranickým systémem. Díky této absenci jasné definice si můžeme u některých charakteristických prvků stranického systému polarizovaného pluralismu, jak je uvádí Giovanni Sartori, povšimnout, že jsou příznačné spíše pro stranicko-politickou obec, nikoli pro stranický systém. Z tohoto pohledu tedy Strmiska nesouhlasí s používáním polarizace veřejného mínění a strukturace politické obce jako s charakteristickými znaky daného stranického systému. Domnívá se, že se v těchto případech nejedná prvotně o rysy soustavy politických stran. Stejně kritizuje i využívání politiky přílišné licitace a nesplnění slibů jako charakteristický znak polarizovaného pluralismu. Takovéto praktiky jsou příznačné i pro jiné stranické systémy, kde jsou součástí populistické praxe (Fiala - Strmiska 1998: 149–151).

Jinou spornou otázkou, kterou se Maxmilián Strmiska zabývá, je Sartoriho zaměření na spojitost typu polarizovaného pluralismu a formátu extrémního pluralismu. Je používáno pro nalezení stranických systémů sloužících, jež jsou explicitními příklady polarizovaného pluralismu. Strmiska se však domnívá, že k určení těchto příkladů lze přistupovat jinak, než to učinil Giovanni Sartori. Giovanni Sartori nejprve vybral několik stranických systémů, jež se alespoň blížily formátu extrémního pluralismu. Až následně zkoumal, do jaké míry a jestli vůbec, tyto systémy vykazují známky polarizace. Maxmilián Strmiska však přináší alternativní přístup

¹⁹ Strmiska vymezuje v tomto kontextu čtyři okruhy problémů, se kterými se soudobé teorie stranických systémů musejí vypořádat. Těmito problémy jsou třetí vlna demokratizace, která výrazně rozšířila počet kompetitivních stranických systémů; za druhé, změny v tradičních stranických systémech; za třetí, význam sub-státních stranických systémů a v neposlední řadě i zpochybnění „samozřejmých“ konceptů výzkumu stranických systémů, jež sebou přináší konec Studené války (Fiala - Strmiska 1998: 140–145).

výběru oněch explicitních příkladů polarizovaného pluralismu, který by byl primárně založen na hledání charakteristických znaků polarizace v těchto stranických systémech (Fiala - Strmiska 1998: 152–153).

Maxmilián Strmiska při své analýze konceptu polarizovaného pluralismu kritizuje Sartoriho přehnaný důraz na symetrii, což považuje za zcela zjevnou slabinu tohoto konceptu. Giovanni Sartori považuje jako nezbytnou podmínku fungování polarizovaného pluralismu existenci minimálně dvou antisystémových stran, pohybujících se na opačných pólech stranického systému, což prakticky umožňuje tripolární podobu tohoto stranického systému. Tyto dvě podmínky však pro definování a fungování polarizovaného pluralismu nejsou nezbytné. Co se týká antisystémových politických stran a jejich působení na stranický systém polarizovaného pluralismu, není podle Strmisky důležitý jejich počet, ale velikost jejich voličského potenciálu. Zablokovat alternaci vládních stran, aby byla vyloučena jiná než periferní obměna vládních stran, může i jedna antisystémová strana, za předpokladu, že disponuje dostatečným voličským potenciálem (Fiala - Strmiska 1998: 170).

Pokud tedy připustíme, že v systému polarizovaného pluralismu je možná existence jen jedné antisystémové politické strany, zpochybníme tak i tripolární uspořádání, jako jeden z charakteristických znaků tohoto stranického systému, přičemž Sartori předpokládá existenci dvou antisystémových pólů a jedno prosystémového pólu, který obsahuje vládní politické strany. S tímto zpochybněním tripolarity se pojí i kritika zjednodušeného pojetí stranického středu a představy odstředivých tendencí v daném stranickém systému, se kterými operuje Giovanni Sartori. Jeho vágní definice stranického středu je založena právě na předpokladu, že je v systému umístěn mezi dva antisystémové póly. Navíc Strmiska podotýká, že Giovanni Sartori nepřináší žádné závažné argumenty, které by dokazovaly, že existence stranického středu působí ve stranickém systému odstředivými tendencemi a mělo by se tak jednat o jeden z charakteristických znaků polarizovaného pluralismu (Fiala - Strmiska 1998: 170–171).

6.2.2 Umírněný pluralismus

Další složkou Sartoriho typologie, kterou při své analýze podrobuje Maxmilián Strmiska značné kritice, je právě stranický systém umírněného pluralismu. Celkově se Strmiska domnívá, že koncepce umírněného pluralismu tak, jak je vyložena v typologii Giovanni Sartoriho, je značně mezerovitá a nedokonalá, a její deskriptivní potenciál se jeví značně omezený (Filala - Strmiska 1998: 195).

Jednou z věcí, kterou podrobuje Strmiska kritice, je Sartoriho předpoklad o struktuře stranické soutěže v systému umírněného pluralismu. Giovanni Sartori předpokládá, že bipolární struktura zůstává v podstatě zachována i v systému, který obsahuje tři až pět relevantních stran (Fiala - Strmiska 1998: 187). V souvislosti s touto premisou analyzuje Strmiska možné vícestranické systémy, jež spadají do formátu omezeného pluralismu, přičemž dochází k odlišným závěrům.

Co se týká třístranických soutěživých systémů, předpokládá Giovanni Sartori vždy dvoupólovou konfiguraci tohoto systému, která se sice může vyskytovat ve třech variantách, vždy se však řídí logikou „dvě strany versus jedna strana“. Tento Sartoriho model však předpokládá, že všechny dané politické strany mohou navzájem spolupracovat a navíc nikdy nemůže nastat situace, kdy budou tyto politické strany stát všechny proti sobě²⁰. Podle Strmisky jsou však oba tyto předpoklady sporné a přinejmenším v teoretické rovině nelze předem vyloučit existenci tripartismu, ač by jeho existence byla velice křehká (Fiala - Strmiska 1998: 187–189).

I u čtyřstranického systému předpokládal Giovanni Sartori existenci bipolárního uspořádání. Sartori nahlížel totiž na čtyřstranické systémy jako na pouhé zdvojené dvoustranické schéma, kterým být ovšem nemusí. V takto pojatém čtyřstranickém systému bude, tedy podle Sartoriho, soutěž mezi politickými stranami probíhat „dva na dva“. Jak ovšem Strmiska upozorňuje, takovéto schéma mezistranické soutěže je možné, avšak opět pouze jen jako jedna z alternativ. V souvislosti s tím poukazuje také Strmiska na fakt, že Giovanni Sartori předem vylučuje existenci středové strany, respektive pólu ve čtyřstranickém systému. K tomu abychom ovšem mohli předpokládat, že čtyřstranický systém a priori vylučuje existenci středového pólu,

²⁰ To znamená, že tyto tři politické strany vytvoří systém tripolárního tripartismu.

musíme předložit dostatečně přesvědčivé argumenty, což však Sartori neudělal (Fiala - Strmiska 1998: 189–193).

Giovanni Sartori ve své typologii uvedl pět relevantních politických stran jako mezní počet, který se v systému umírněného pluralismu může vyskytovat. Takovýto počet politických stran v systému může podle Sartoriho umožnit přechod od centripetální k centrifugální stranické soutěži. Jelikož jsou v takovém systému od sebe krajní politické strany umístěny dostatečně daleko, představují dva odlišné póly a navíc i střed se zde stává samostatným pólem. Takto pojatý pětistranický systém by tedy podle Strmisky odkazoval spíše k polarizovanému pluralismu než k pluralismu umírněnému (Fiala - Strmiska 1998: 193–194).

S ohledem na výše uvedené problémy Sartoriho pojetí umírněného pluralismu se Strmiska domnívá, že je zpochybněn i jeden z hlavních předpokladů Sartoriho teorie. Samotné určení mnohastranického formátu nemá tak velký rozlišující potenciál, jaký Giovanni Sartori předpokládal, a nutně s sebou přináší potřebu brát v úvahu možnosti uplatnění různých mechanismů fungování mnohastranických systémů (Fiala - Strmiska 1998: 194–195).

6.2.3 Dvoustranický systém

Za hlavní slabinu v Sartoriho pojetí dvoustranického systému, považuje Strmiska zjevný nesoulad ve vymezení relevantních stran u dvoustranických a mnohastranických soustav. Ve dvoustranických systémech považuje Sartori za relevantní stranu takovou stranu, která má vládní potenciál a je schopna vytvořit jednobarevnou vládu. Stejnou logiku počítání relevantních politických stran však Giovanni Sartori neuplatňuje v souvislosti se systémem predominantní strany. Ten by se podle výše zmíněného pravidla měl pojit s jednostranickým formátem. Ostatní politické strany v systému nejsou schopny hlavní straně zabránit v sestavování jednobarevných vlád a jsou tedy irelevantními částmi systému. Systém predominantní strany však ve své typologii Sartori s žádným výlučným formátem nespojuje. Tato inkoherece v Sartoriho přístupu do značné míry přispívá k narušení vnitřní logické soudržnosti této typologie (Fiala - Strmiska 1998: 211).

Proto se lze domnívat, že se Giovanni Sartori při svém vymezení formátu dvoustranického systému zmýlil a jeho definice se měla týkat spíše mechanismu fungování systému. Maxmilián Strmiska přichází s reinterpetací původní Sartoriho definice, která umožňuje vyřešit danou inkoherenci. Tato reinterpetace spočívá ve flexibilnějším pojetí dvoustranického systému, které umožňuje (za určitých podmínek) jeho spojení s vícestranickým formátem, protože definici dvoustranického formátu vztahuje na mechanismus jeho fungování. Jinak řečeno, dvoustranický mechanismus předpokládá existenci dvou hlavních politických stran, ale nevyklučuje přítomnost jiných menších stran (Fiala - Strmiska 1998: 212–214).

Jedním z problémů, kterých se Strmiska ve své práci mimo jiné dotýká, je vztah mezi bipartismem a bipolaritou v Sartoriho typologii stranických systémů. Maxmilián Strmiska zde předkládá otázku, zda musí opravdu nezbytně bipartismus představovat bipolární rozdělení daného stranického systému. Pokud hovoříme o polaritě stranických systémů, znamená to, že mezi jednotlivými politickými stranami předpokládáme dostatečnou ideologickou vzdálenost, díky níž jsou strany dostatečně vyhraněny, a jež je od sebe dostatečně rozděluje. Giovanni Sartori však ve svém pojetí bipartismu s velkou ideologickou vzdáleností politických stran nepočítá. Naopak předpokládá, že ideologická vzdálenost hlavních stran ve dvoustranickém systému bude malá. To by ovšem mohlo znamenat, že jsou si takovéto strany natolik blízké, aby ve skutečnosti nepředstavovaly plnohodnotné póly. Tyto Sartoriho předpoklady o ideologické blízkosti stran a dostředivosti stranické soutěže v bipartismu, zpochybňují existenci bipolárního uspořádání. Navíc Giovanni Sartori naprosto opominul možnost existence středového pólu (Fiala - Strmiska 1998: 214–216).

6.2.4 Systém predominantní strany

Systém predominantní strany považuje Maxmilián Strmiska za velice osobitou část Sartoriho typologie, která v ní představuje do jisté míry až cizí prvek, který hned několika způsoby narušuje koherentnost celého Sartoriho schématu.

Pro Sartoriho je v celé jeho teorii klíčový vztah mezi počtem relevantních stran v systému a typem systému. Ovšem typ systému predominantní strany nemá žádný protějšek mezi formáty stranických systémů a může být tedy přiřazován k jakémukoli

druhu vícestranického formátu. Tato okolnost činí předešlý vztah mezi formátem a typem systému, jenž je pro Sartoriho koncept klíčový, zcela nepodstatným. Dokonce i důležitost druhého významného Sartoriho kritéria, ideologické vzdálenosti mezi relevantními stranami, se s přihlédnutím k vymezení a charakteristice systému predominantní strany stává irelevantní. S ohledem na tato fakta tvrdí Maxmilián Strmiska, že při definování tohoto typu stranického systému nepoužil Sartori stejná kritéria jako u charakterizování mechanismů ostatních stranických systémů. Proto bychom mohli na tento typ stranického systému pohlížet jako na pomocnou kategorii Sartoriho typologie. Samotné začlenění tohoto typu stranických systémů jako svébytného a rovnocenného modelu do Sartoriho typologie pouze zvýrazňuje mezerovitost logiky, na které Sartori celé své schéma vystavěl (Fiala - Strmiska 1998: 227–228).

6.3 Zahraníční kritika

Kritika typologie stranických systémů Giovanni Sartoriho se však neomezuje pouze na české prostředí. I v zahraničních odborných kruzích se setkáváme s autory, kteří mají připomínky k určitým částem Sartoriho práce. Stejně jako v předchozí kapitole zabývající se kritickými názory Maxmiliána Strmisky, můžeme i mezi zahraničními autory pozorovat kritiku Sartoriho konceptu polarizovaného multipartismu. Giovanni Sartori u tohoto typu stranického systému předpokládá, že jsou zde díky existenci silného středu vytvářeny odstředivé tendence soutěže. Green-Pedersen v tomto ohledu se Sartorim nesouhlasí. Ve své práci uvádí, že nelze zcela přesně určit, jak se budou voliči na obou koncích soutěžního prostoru chovat. Může totiž nastat případ, kdy voliči raději svůj hlas odevzdají straně s umírněnější politikou, než aby upřednostnili politickou stranu nacházející se při minulých volbách na okraji. Takovýto posun voličů k umírněnějším stranám může mít následně za následek i posun extrémních politických stran blíže ke středu soutěžního spektra. Díky tomuto předpokladu nelze s jistotou říci, že stranický systém s antisystémovou stranou a silným středem se bude vždy vyznačovat odstředivou stranickou soutěží (Green-Pedersen 2004: 326). Stejný názor na toto téma můžeme najít i u izraelského

politologa Reuvena Hazana, který zjistil, že existence středu má spíše umírňující vliv na podobu soutěže (Hazan 2000: 46–47). Kriticky se k Sartoriho pojetí středu vyjadřuje i Hans Daalder. Navíc jelikož Sartori během studia stranického systému Chile (70. léta) mění svůj názor ohledně středových stran a připouští jejich pozitivní a stabilizační úlohu v systému, pochybuje Daalder o dostatečné kapacitě Sartoriho koncepce. Daalder však ve své práci nepodrobuje kritice pouze Sartoriho pojetí středu. Domnívá se také, že Sartori nedostatečně reflektoval velikost stran, což by podle jeho názoru vedlo k vytvoření dokonalejší typologie (Daalder 1984: 102–103).

Jedním z autorů, kteří analyzují práci a výsledky Giovanni Sartoriho, je i Paul Pennings ve své práci *The Triad of Party System Change: Votes, Office and Policy*. Pennings při své analýze vychází z předpokladu, že jednodimenzionální typologie je postavena na vzájemné vazbě mezi počtem stran a ideologickou vzdáleností, přičemž predominantní typ stranického systému je opakem systému polarizovaného (Pennings 1998: 81). Při své analýze sartoriovského pojetí stranických systémů využívá Pennings dvě kritéria, jejichž změny pozoruje v průběhu čtyř desetiletí, volatilitu²¹ a polarizaci (Pennings 1998: 85).

Jednou z hlavních Penningsových hypotéz je, že Sartoriho typologie by nejspíše předpovídala vysokou míru volatility u polarizovaných systémů, jelikož jsou tyto systémy ze své podstaty nestabilní (Pennings 1998: 85). Při svých pozorováních Pennings ovšem pozoroval nesrovnalosti s touto premisou. Oproti očekávání byla míra volatility vyšší u stranických systémů s predominantní stranou než u systémů polarizovaných. Na tomto základě tedy následně Pennings zpochybňuje původní Sartoriho předpoklady (Pennings 1998: 85). Výběr volatility jako kritéria pro hodnocení Sartoriho typologie a hypotéza o její výši u jednotlivých stranických systémů, ze které Pennings vychází, je podivný. Giovanni Sartori totiž ve své práci žádné předpoklady týkající se míry volatility u jednotlivých stranických systémů neuvádí (Evans 2002: 160).

²¹ Volatilita je kvantitativně zaměřené zkoumání stability stranických systémů. Index volatility znázorňuje přesun voličských hlasů ve dvou po sobě jdoucích volbách. K výpočtu volatility používáme Pedersenův index: $V = \frac{1}{2} \sum |P_{it} - P_{it-1}|$, kde P_{it} je podíl hlasů (mandátů) strany ve volbách t a P_{it-1} ve volbách předchozích (Čaloud-Chytilék-Lebeda-Šedo 2009: 89–94).

Paul Pennings krom volatility sleduje ve stejném časovém období také míru polarizace stranických systémů. Giovanni Sartori ve své práci předpokládá, že fragmentované stranické systémy jsou více polarizovaní než systémy homogenní. Výsledky Penningsova zkoumání však ukazují, že míra polarizace je nejvyšší u systémů s predominantní stranou a u polarizovaných stranických systémů je nejnižší. Na základě těchto výsledků Pennings odmítá jak výše zmíněný Sartoriho předpoklad, tak jeho další hypotézu o přítomnosti odstředivých soutěživých tendencí ve stranických systémech dvou stran a umírněného pluralismu (Pennings 1998: 87–88).

Jak bylo již výše zmíněno, stranické systémy nejsou statické, naopak na ně působí řada faktorů, jejichž důsledkem jsou změny stranických systémů. V reakci na tyto změny se můžeme setkat s pokusy o přeformulování, vylepšení Sartoriho typologie. Jedním z těchto autorů byl i Klaus von Beyme, který ve své knize *Political Parties in Western Democracies* nabízí typologii upravenou na základě pozorování změn stranických systémů v západní Evropě po vydání Sartoriho práce. Díky těmto poznatkům dochází k závěru, že by bylo dobré rozšířit kritéria pro rozdělování typů stranických systémů o kritérium modelu opozice. Podle jeho názoru do západoevropského schématu nezapadá typ stranického systému s predominantní (dominantní) stranou, jelikož se tento typ systému se vyskytuje převážně v rozvojových zemích. Pokud se vyskytne v systému dominantní strana, která sama tvoří vládu, mají ostatní strany možnost vyjádřit svůj nesouhlas tím, že se spojí proti ní a vytvoří většinu. Jelikož se však i v západní Evropě několikrát vyskytl případ dominance jedné strany, nahrazuje Beyme typ predominantní strany termínem hegemonická strana v polarizovaném pluralismu. Umírněný multipartismus nazývá Beyme umírněným pluralismem a rozděluje jej dál do tří podtypů: systém se střídáním stran u vlády, kde nedochází k tvorbě koalic, soustavu s obměnou vládních stran skrze koalici a subtyp, ve kterém strany utvářející velkou koalici, popřípadě koalici středu. Stranický systém polarizovaného pluralismu byl také rozdělen na dva typy. V jednom je opozice rozdělena středem stranického systému, kde se nachází vládní strany, čímž dochází k odstředivým tendencím ve stranické soutěži. V druhém jsou pak odstředivé tendence opozičních stran mírněny. Jako jediný zachovává Beyme v nezměněné

podobě typ stranického systému dvou stran (Beyme 1985: 254–273; Fiala-Strmiska 2009: 182–183, 224–225).

7 Zhodnocení přínosu Sartoriho typologie

V předchozí kapitole jsme popsali několik kritických pohledů, které se týkají práce Giovanni Sartoriho. Nesmíme však zapomínat na to, že jeho práce v této oblasti přinesla i řadu velice přínosných a inovativních konceptů, ze kterých velké množství autorů, kteří studují stranické systémy, čerpá i dnes. Jocelyn Evans ve svém článku *In defence of Sartori* oceňuje určité aspekty Sartoriho teorie. Mezi největší teoretické pokroky Sartoriho modelu řadí rozdělení dvou typů multipartijních stranických systémů v demokratických režimech na umírněný a polarizovaný pluralismus, což vedlo k většímu pojmovému vyjasnění. Nebral přitom v potaz pouze počet politických stran v daném systému, ale zohlednil i vzdálenost mezi stranickými póly v daném systému a vzájemnou interakci těchto pólů. Toto rozdělení souvisí se Sartoriho konceptem formátu a mechanismu stranických systémů. Sartori je oceňován také za to, že reflektuje interakci mezi stranami, což pomáhá lepšímu pochopení stranického systému. Velmi inovativním konceptem, který se váže k formátu stranických systémů, je také jeho přístup k počítání politických stran v systému. Sartori se vymezuje proti předchozím přístupům a přichází s konceptem relevantních stran, založeným na koaličním a vyděračském potenciálu (Evans 2002: 156–157).

Avšak ani nepopiratelný přínos Sartoriho ke studiu stranických systémů nevyváží fakt, že jím představená koncepce je v dnešních podmínkách nedostačující. Giovanni Sartori konstruoval svou koncepci stranických systémů během šedesátých a sedmdesátých let, kdy pozoroval euro-atlantické soutěživé stranické systémy. Od této doby se však stranické systémy vyvíjely a měnily a tyto změny je třeba v teorii stranických systémů reflektovat a popřípadě vytvořit novou typologii (Mair 2002: 92; Wolinetz 2006: 58–60). Nedostatečnou schopnost Sartoriho typologie reflektovat změny můžeme pozorovat u jeho typu umírněného pluralismu. V dnešní době do tohoto typu stranického systému patří většina západoevropských systémů. Mair nazývá umírněný pluralismus jako „přecpaný typ“, do něhož patří velké množství stranických soustav, které však nejsou stejné podobou ani fungováním (Mair 2002: 92). Proto by

bylo potřeba tento typ stranického systému ještě dále rozdělit, aby mohl lépe reflektovat současnou podobu stranických systémů. S problémy při aplikování Sartoriho typologie se setkáváme i při studiu stranických systémů zemí středovýchodní Evropy, která se po konci Studené války demokratizovala. Na příklad v souvislosti se zkoumáním stranického systému České republiky narážejí politologové na problém s určením mechanismu stranického systému a tím i typu, který by odpovídal umírněnému i extrémnímu multipartismu (Havlík 2010: 32–38). I přes to, že nejen tyto důvody motivují jiné autory zkoumající stranické systémy k tomu, aby teorii stranických systémů Giovanni Sartoriho inovovali nebo vytvořili novu. Pravdou však zůstává, že typologie Giovanni Sartoriho zůstává nejlivnější a od vydání jeho monografie nedošlo v této oblasti zkoumání k žádným významnějším inovacím (Wolinetz 2006).

8 Závěr

Giovanni Sartori je dnes celým světem považován za vůdčí osobnost politologie a díky jeho úspěchům na poli vědy mu byla udělena mnohá významná ocenění. Svým výzkumem výrazně ovlivnil nejednu oblast politické vědy. Avšak nejspíš nejdůležitějším počinem jeho vědecké kariéry bylo dílo *Parties and Party Systems*. V této knize představuje Giovanni Sartori nový přístup k typologii stranických systémů, která byla velmi přínosná pro politickou vědu hned v několika aspektech. A cílem této bakalářské práce bylo přinést objektivní pohled na tuto, dnes již klasickou, teorii stranických systémů. Přičemž pozornost byla zaměřena jak na její pozitivně, tak negativně hodnocené stánky.

V prvních částech se tato práce zaměřuje na definice politických stran a samotných stranických systémů, přičemž hlavně definování samotné politické strany se vyznačuje nečekanou obtížností. Jedním z přínosů tohoto Sartoriho díla je minimální definice politické strany, kterou zde představuje. Do té doby měla politická věda potíže s definováním tohoto pojmu, jelikož se jeho význam mění v závislosti na čase a místě. Sartori proto navrhuje minimální definici, podle které mohou být popsány všechny politické strany bez ohledu na výše zmíněné faktory.

Pokud se zabýváme politickými stranami, je Sartoriho nesporným přínosem také vytvoření kritérií pro hodnocení relevantnosti politických stran. Relevantní politické strany jsou totiž jediné, které mají vliv na podobu stranického systému; proto je nutné umět je označit. Relevance stran je závislá na tom, zda disponují koaličním nebo vyděračským potenciálem. Konceptem relevance stran se zabývá čtvrtá kapitola této práce. Tato kapitola pojednává také o dalších kritériích, která Giovanni Sartori použil pro vytvoření své typologie. Rozděloval stranické systémy jak na základě jejich formátu, tak na základě jejich mechanismu, díky čemuž je jeho typologie odbornou obcí ceněna.

Sartori rozdělil stranické systémy do sedmi typů, jejichž podoba a vlastnosti jsou popsány v následující části této práce. Sartoriho typologie stranických systémů je inovativní hlavně díky využívání ideologického kritéria při vytváření jednotlivých typů stranických systémů. Než Sartori připojil kritérium ideologické vzdálenosti, byly

stranické systémy rozdělovány pouze na základě početního kritéria. To ovšem vedlo k tomu, že všechny vícestranické systémy byly zařazovány do stejné kategorie. Až Sartori rozdělil ve své typologii vícestranické systémy do kategorií umírněného a polarizovaného pluralismu. V jeho typologii si také musíme povšimnout nového typu stranického systému. Giovanni Sartori zavádí stranický systém predominantní strany, na které demonstruje, že všechny systémy s dlouhodobou převahou jedné politické strany nemusí být nutně systémy nesoutěživé.

Jak bylo výše předesláno, chtěla jsem ve své práci představit i pohled autorů, kteří se sartoriovským pojetím stranických systémů z nějakého důvodu nesouhlasí. Jednou z věcí, která je Sartoriho koncepci vytýkána, jsou její nedostačující možnosti při aplikaci na dnešní stranické systémy. Svou koncepci stranických systémů Sartori tvořil v šedesátých a sedmdesátých letech. Od té doby se stranické systémy změnily, skončila Studená válka a středovýchodní Evropa prošla demokratizací. Tyto a další změny však sartoriovská teorie stranických systémů nereflektuje. Někteří autoři kritizují i základní koncepty, na kterých je Sartoriho teorie vystavěna.

Nelze popřít, že Sartoriho typologie stranických systémů byla převratnou a přispěla k rozvoji celého studia stranických systémů. Přes to se v odborných kruzích, které se zabývají stranickými systémy, objevuje potřeba vytvořit buď novou typologii stranických systémů, nebo rozšířit a přeformulovat Sartoriho stávající typologii. Ač je jeho typologie v různých směrech kritizována, zůstává pravdou, že v této oblasti doposud neexistuje jiné dílo, které by se mohlo vyrovnat nebo svou propracovaností předčít typologii Giovanni Sartoriho.

9 Seznam použité literatury a pramenů

Beyme, Klaus von (1985). *Political Parties in Western Democracies* (Aldershot: Gower).

Collier, David – Gerring, John eds. (2009). *Concepts and Method in Social Science: The Tradition of Giovanni Sartori* (New York – London: Routledge).

Čaloud, Dalibor – Chytilík, Roman – Lebeda, Tomáš – Šedo, Jakub (2009). *Volební systémy* (Praha: Portál).

Daalder, Hans (1984). In Search of Center of European Systems. *The American Political Science Review* 78 (1), s. 92–109.

Duverger, Maurice (1954). *Political Parties. Their Organization and Activity in the Modern State* (New York: Wiley).

Evans, Jocelyn A. J. (2002). In Defence of Sartori. Party System Change, Voter Preference Distributions and Other Competitive Incentives. *Party Politics* 8 (2), s. 155–174.

Fiala, Petr – Strmiska, Maxmilián (1998). *Teorie politických stran* (Brno: Barrister & Principal).

Fundación Príncipe de Asturias (2005). *Giovanni Sartori – social sciences 2005* (<http://www.fpa.es/en/prince-of-asturias-awards/awards/2005-giovanni-sartori.html?texto=trayectoria&especifica=0>, 25.3.2013).

Green-Pedersen, Christoffer (2004). Center Parties, Party Competition, and the Implosion of Party Systems: A Study of Centripetal Tendencies in Multiparty Systems. *Political Studies* 7 (2), s. 324–341.

Havlík, Vlastimil (2010). Politické strany a jejich systém v letech 2006-2010. In: Balík, Stanislav a kol.: *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), s. 11–38.

Hazan, Reuven Y. (2000). *Centre Parties. Polarization and Competition European Parliamentary Democracies* (London and New York: Continuum).

Heywood, Andrew (2008). *Politologie* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Kopeček, Lubomír (2005). Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě. In: Strmiska, Maxmilián ed., *Politické strany moderní Evropy* (Praha: Portál), s. 9–52.

Kubát, Michal (2007). Stranické systémy. In: Cabada, Ladislav – Kubát, Michal a kolektiv, *Úvod do studia politické vědy* (Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o.), s. 229–248.

Kunc, Jiří (2000). *Stranické systémy v re-konstrukci* (Praha: SLON).

Mair, Peter (2002). „Comparing Party Systems“. In: LeDuc, Lawrence, Niemi, Richard G., Norris, Pippa: *Comparing Democracies 2* (London: Sage Publications), s. 88-107.

Novák, Miroslav (1997). *Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia* (Praha: Sociologické nakladatelství).

Novák, Miroslav (2006). Giovanni Sartori. *Cevro Revue* 6 (7), s. 24–25.

Novák, Miroslav (2011). Strany a stranické systémy. In: Novák, Miroslav et. al., *Úvod do studia politiky* (Praha: SLON), s. 548–595.

Pasquino, Giafranco (2005). The political science of Giovanni Sartori. *European Political Science* 2005 (4), s. 33–41.

Pennings, Paul (1998). The Triad of Party System Change: Votes, Office and Policy. In: Lane, Jan-Erik – Pennings, Paul eds., *Comparing Party System Change* (London: Routledge), s. 79–100.

Říchová, Blanka (2007). *Úvod do současné politologie* (Praha: Portál).

Sartori, Giovanni (2005). *Strany a stranické systémy: Schéma pro analýzu* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Strmiska, Maxmilián (1998). *Regionální strany a stranické systémy. Španělsko, Itálie, Velká Británie a Severní Irsko* (Brno: Centrum pro demokracii a kulturu).

Wolinetz, Steven B. (2006). „Party Systems and Party System Types“. In: Katz, Richard S. – Crotty, William: *Handbook of Party Politics* (London, Sage Publications), s. 51-62.

Wolinetz, Steven B. (2007). Coping with Cornucopia: The Parties Literature in the New Millennium. *International Political Science Review* 28 (5), s. 571–584.

10 Resumé

This bachelor's thesis is focused on typology of party systems which presets Giovanni Sartori in his most famous work *Parties and Party System*. This typology is still most widely known for the distinctions which it draws between systems of polarised pluralism and systems of moderate pluralism. In this book carried Sartori the thinking on party systems to a wholly new level. For although he did emphasise the importance of party numbers (format) in the classification of party system, and in this sense remained in step with other scholars in the field, he also went beyond these other typologies by including as a second principal definitional criterion the ideological distance that separated the parties in the system. Party systems would therefore be classified according to the number of parties in the system, in which there was a distinction between formats with two parties, those with up to some five parties (limited pluralism) and those with some six parties or more (extreme pluralism); and according to the ideological distance separating the relevant extreme parties in the system, which would either be small ('moderate') or large ('polarised'). Sartori's typology is well worked-out and most other theses about party systems are based on his conceptions. Nevertheless, some authors criticize this typology, because Sartori's typology is obsolete or for another reasons. In this bachelor's thesis we came to conclusion that typology of party systems should be replaced by the new one, which will be able to better qualifiedly reflect current situation in party systems.